

Sygn. akt II CSK 270/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa Parafii Rzymskokatolickiej p.w.

[...] w O.

przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...]

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 8 listopada 2018 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 18 października 2016 r., sygn. akt I ACa [...] /16,

1) oddala skargę kasacyjną;

**2) zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 2700 zł
(dwa tysiące siedemset) tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 marca 2016 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 1 642 695 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 30 marca 2016 r., a w pozostałym zakresie oddalił zgłoszone powództwo regulacyjne. Ustalił, że Parafia pod wezwaniem [...] w O. została erygowana w XIV wieku. Posiada osobowość prawną, zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej Dz. U. Nr 29, poz. 154, dalej: „u.s.p.k.k.”). W księdze wieczystej O., powiat [...] tom I karta 7, prowadzonej dla nieruchomości obejmującej działki nr 77/11, 17, 18, 19, 20, 2, 22 i 33/15 o łącznej powierzchni 2,7745 ha wpisana była w 1946 r. jako właścicielka Katolicka Gmina Kościelna w O. Opisana w protokole z dnia 29 kwietnia 1950 r. nieruchomość ta została przejęta w całości przez Państwo na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 10, poz. 111, dalej: „u.p.p.d.m.r.”). Objęto nim także działkę, na której znajduje się budynek kościoła (77/11) oraz użytkowaną częściowo przez organistę (133/15). Decyzją z dnia 30 marca 1989 r. Urząd Wojewódzki w P. wyłączył spod przejęcia działkę oznaczoną pierwotnie jako parcela nr 77/11 o powierzchni 0,10 ha wraz z budynkiem kościoła. Pozostałe przejęte parcele były przedmiotem przekształceń, powstało 36 wymienionych działek. Na działce nr 231/1 stanowiącej własność Skarbu Państwa w użytkowaniu Gminy C. został wzniesiony budynek mieszkalny, w którym znajdują się lokale socjalne. Własnością tej Gminy są działki nr 234, 259/14 i 259/24, nabyte od osób fizycznych, zorganizowano na nich drogę dojazdową wewnętrzną (nr 234) i drogi gminne.

Pismem z dnia 30 czerwca 1990 r. powódka wystąpiła do Komisji Majątkowej w Warszawie o wszczęcie postępowania regulacyjnego dotyczącego opisanej nieruchomości. w ramach Orzeczeniem częściowym z dnia 7 czerwca 1996 r. Komisja Majątkowa przekazała na rzecz powódki własność nieruchomości zamiennej, stanowiącej działkę nr 322/1 o powierzchni 1,75 ha, położoną w obrębie O., Gminie C. Wartość nieruchomości, której właścicielką była Katolicka Gmina

Kościelna w 1946 r., z pominięciem parceli nr 77/11 według stanu zagospodarowania sprzed dnia przejęcia i cen z chwili wydania orzeczenia częściowego wynosiła 122 818 zł, a przyznanej działki zamiennej 9 760 zł. Pismem z dnia 28 lutego 2011 r. Komisja powiadomiła powódkę o nierozpatrzeniu wniosku o przywrócenie własności, pouczyła ją o możliwości wystąpienia do sądu w terminie 6 miesięcy o „zasądzenie roszczenia”. W zasobach Agencji Nieruchomości Rolnych nie było nieruchomości, która spełniałaby wymagania przewidziane dla nieruchomości zamiennych. Wartość nieruchomości w chwili przejęcia, z wyłączeniem działki zabudowanej kościołem, według stanu zagospodarowania na dzień utraty własności i cen z chwili obecnej wynosi 1 785 538 zł. Sąd Okręgowy uznał, że podstawę zgłoszonego przez powódkę roszczenia stanowiły art. 61 i 63 u.s.p.k.k. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2011 r. Nr 18, poz. 89), która weszła w życie z dniem 1 lutego 2011 r. Powódka wystąpiła z roszczeniem przed upływem terminu wskazanego w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. Sąd Okręgowy stwierdził, że zachodzi tożsamość podmiotowa pomiędzy katolicką gminą kościelną a powódką. Konkluzja ta była następstwem analizy zasad zarządzania majątkiem kościelnym na podstawie uregulowań prawa pruskiego do zakończenia pierwszej wojny światowej, a następnie Konkordatu zawartego w Rzymie w dniu 10 lutego 1925 r. pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską (Dz. U. nr 72, poz. 501 i 502), który obowiązywał na terenach Polski po odzyskaniu niepodległości. Regulacje dotyczące osób prawnych zawarte były także w kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przed drugą wojną światową przyjmowano, że na obszarze byłego zaboru pruskiego przestały obowiązywać te przepisy, które ograniczały Kościół w zarządzie majątkiem. Przestały istnieć gminy kościelne jako osoby prawne, a ich miejsce zajęły kościoły i beneficja jako właściwe osoby prawne. Przepisy ustawy pruskiej z dnia 20 czerwca 1875 r. były sprzeczne z ustawodawstwem świeckim. Gminy mogły nadal funkcjonować jako zjednoczenia parafian, zostały pozbawione kompetencji do zarządu majątkiem. Po drugiej wojnie światowej w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono stanowisko, że konkordat z 1925 r. przestał obowiązywać w październiku 1945 r., co spowodowało także

utrata mocy obowiązującej przepisów prawa kanonicznego jako przepisów prawa statutowego. W postanowieniu z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63 Sąd Najwyższy stwierdził, że w polskim porządku prawnym osobowość mają parafie, diecezje i diecezjalne seminaria duchowne Kościoła Rzymskokatolickiego. Po wygaśnięciu konkordatu o istnieniu osobowości prawnej podmiotów kościoła decydowało prawo świeckie. Ustawodawca uznawał osobowość prawną parafii, diecezji i seminariów duchownych. Kościół parafialny czy beneficja były traktowane jako elementy majątkowe struktury kościelnej, zarządzane przez właściwe kościelne osoby prawne. Spośród osób moralnych i prawnych wymienionych w kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. parafie i diecezje jako jednostki o charakterze terytorialno – osobowym, posiadały najbardziej typowe cechy osób prawnych w rozumieniu prawa państwowego. Składniki mienia kościelnego, według prawa cywilnego przed 1989 r., stanowiły własność poszczególnych parafii. Prowadzi to do wniosku, że powódka posiada legitymację czynną w postępowaniu regulacyjnym. Podkreślił, że decyzja z dnia 30 marca 1989 r. wydana przez Urząd Wojewódzki Urząd do spraw Wyznań w P. o wyłączeniu spod przejęcia działki zabudowanej kościołem dotyczyła powódki.

Z art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. wynika, że przedmiotem przywrócenia w postępowaniu regulacyjnym były przejęte nieruchomości, jeżeli nie wydzielono z nich gospodarstw rolnych proboszczów, ponieważ nie podlegały one przejęciu, stosownie do art. w ust. 1 u.p.p.d.m.r. O tym, czy nieruchomość ziemską stanowiła gospodarstwo rolne proboszcza orzekać miał Minister Administracji Publicznej (art. 4 ust. 5 u.p.p.d.m.r.). W stosunku do nieruchomości objętej sporem decyzja taka nie została wydana. W art. 4 ust. 2 tej ustawy oznaczono maksymalną powierzchnię gospodarstwa rolnego proboszcza na 50 ha, a w województwach poznańskim, pomorskim i śląskim 100 ha. Jeżeli gospodarstwo przekraczało te granice, to przejęciu podlegała jedynie nadwyżka (art. 4 ust. 3). Roszczenie regulacyjne powódki było uzasadnione co do zasady. Nie było możliwe ani dokonanie zwrotu nieruchomości, ani przyznanie powódce nieruchomości zamiennej. Wobec tego przedmiotem rozpoznania było roszczenie odszkodowawcze. Ustalenie rozmiaru odszkodowania zostało dokonane w drodze opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości i przy uwzględnieniu kryteriów

wskazanych w § 52 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego (Dz. U. Nr 207, poz. 2109 ze zm., dalej: „rozp.”). Obejmują one przyjęcie stanu nieruchomości z dnia utraty praw przez kościelną osobę prawną, a cen i przeznaczenia nieruchomości z dnia ustalania odszkodowania. Nie zasługiwało na podzielenie stanowisko pozwanego, że wymienione rozporządzenie jest sprzeczne Konstytucją. Ustalenie zakresu, w jakim roszczenie powódki zostało zaspokojone przez przyznanie jej nieruchomości zamiennej było wynikiem określenia stosunku wartości nieruchomości zamiennej do wartości całej nieruchomości. Z tego porównania wynikało, że częściowe zaspokojenie obejmowało 8% wartości całej nieruchomości. Wynik odniesienia tego zakresu do wartości całej nieruchomości uzasadniał zasądzenie na rzecz powódki kwoty 1 642 694,96 zł wraz z odsetkami od dnia następnego po wydaniu wyroku.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w [...] zmienił zakwestionowane przez pozwanego rozstrzygnięcie jedynie w zakresie kosztów procesu, a w pozostałej części oddalił jego apelację. Podzielił i uznał za własne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. Stwierdził, że powódka posiadała uprawnienie do dochodzenia roszczenia regulacyjnego, ponieważ przysługiwało jej prawo własności do przejętej nieruchomości. Zwrócił uwagę na to, że niski poziom techniki legislacyjnej w okresie tworzenia kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. dotyczył także kreowania różnych bytów, które określano jako „osoby moralne”, „osoby prawnicze”. Powodowało to trudności w ustaleniu, które z nich powinny być uznane za osoby prawne według prawa państwowego już w odniesieniu do postanowień konkordatu z 1925 r. W ramach wykładni kodeksu prawa kanonicznego przyjmowano, że za osobę prawną należało uznawać parafię jako synonimu określenia kościół parafialny. Po wejściu w życie konkordatu z 1925 r. państwo uznało osobowość prawną instytucji kościoła według porządku i nazewnictwa przyjmowanego w prawie kanonicznym. Podstawową jednostką terytorialną kościoła jest parafia.

Po wygaśnięciu konkordatu pod koniec drugiej wojny światowej na skutek jednostronnych działań Stolicy Apostolskiej kwestia klasyfikacji kościelnych jednostek organizacyjnych na podstawie prawa kanonicznego straciła znaczenie.

Nie oznaczało to, że wszystkie istniejące dotychczas na gruncie postanowień konkordatowych podmioty kościoła katolickiego automatycznie utraciły osobowość. Od tego momentu o istnieniu osobowości prawnej tych jednostek decydowało wyłącznie wewnętrzne ustawodawstwo polskie. W ustawie z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311) istnienie osobowości prawnej poszczególnych jednostek organizacyjnych było uzależnione od przyznania jej na podstawie przepisów ustawy lub wydanych na jej podstawie. Takie samo znaczenie miało uznanie przez ustawodawcę osobowości prawnej istniejących dotychczas jednostek organizacyjnych kościoła. Osobowość prawna parafii była uznawana w okresie od 1945 r. do uchwalenia ustawy z dnia 17 maja 1989 r. Takie twory, jak kościół parafialny czy beneficja traktowano jako elementy majątkowe struktury kościelnej, zarządzane przez właściwe kościelne osoby prawne (art. 1 i 2 dekretu z 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych – Dz. U. z 1957 r. Nr 1 poz. 6), ustawa z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych (Dz. U. Nr 16, poz. 156), § 1 pkt 1 zarządzenia Dyrektora Urzędów do spraw Wyznań z dnia 13 sierpnia 1971 r. w sprawie wykonania przepisów ustawy z dnia 23 czerwca 1971 r. (MP Nr 44, poz. 284). Analogiczny pogląd wynika z orzecznictwa i piśmiennictwa (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63, OSNC z 1964 r., nr 10, poz. 198, z dnia 16 maja 1964 r., II CR 221/64, OSNCP z 1965, nr 6, poz. 99, z dnia 5 lutego 1966 r., II CR 47/66, niepubl., uchwała z dnia 24 stycznia 1968 r., III CZP 86/67, OSNCP 1968, nr 6, poz. 100). W postanowieniu z dnia 10 lipca 2009 r., II CSK 69/09 (niepubl.) Sąd Najwyższy przyjął, że poprzez art. 72 u.s.p.k.k. ustawodawca uznał osobowość prawną instytucji kościelnych, które wcześniej taką osobowość uzyskiwały na podstawie prawa kanonicznego.

Wpisana w księdze wieczystej O. t. 1 karta 7 „Gmina kościelna O.” jest tożsama z obecną Parafią Rzymskokatolicką pod wezwaniem [...] w O..

Sąd Apelacyjny uznał za nieuzasadniony zarzut naruszenia art. 61 ust 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w związku z art. 4 ust. 1-3 u.p.p.d.m.r. przez stwierdzenie, że przedmiotem postępowania regulacyjnego są nieruchomości przejęte w wykonaniu

tej ustawy, które nie podlegały przejęciu, bo stanowiły gospodarstwo rolne znajdujące się w posiadaniu proboszcza, bez względu na cele, na jakie były przeznaczane dochody z tych nieruchomości oraz charakter prawny tych dóbr w ramach majątku kościelnego. Zgodnie z art. 4 ust. 1 i 2 w związku z art. 1 ust. 1 i 2 u.p.p.d.m.r. gospodarstwo rolne proboszcza, które nie przekraczało wskazanych norm powierzchniowych stanowiło wyjątek od zasady przejmowania wszystkich nieruchomości ziemskich związków wyznaniowych. Przejęta w całości nieruchomość nie przekraczała tych norm, nie została wydana decyzja wydzielająca gospodarstwo rolne proboszczowi. Z art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. wynika, że przywrócenie własności powinno obejmować nieruchomości przejęte, jeżeli nie wydzielono z nich należnych w myśl ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Celem ustawodawcy było stworzenie sytuacji prawnej, która istniałaby, gdyby ustawę prawidłowo stosowano. Sposób gospodarowania dochodami z gospodarstwa i ich wydatkowania nie miał znaczenia dla przejęcia nieruchomości.

Sąd Apelacyjny wskazał, że z zapisów w księdze wieczystej wynika, iż do czasu przejęcia nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa należała ona do katolickiej gminy kościelnej. Była to rola, dom mieszkalny z podwórzem oraz droga i część dawnego domu mieszkalnego dla organisty. W protokole przejęcia znajduje się opis przejmowanego mienia: parcela 77/11 kościół, parcela 133/15 rola organisty obszar 0,41 35 ha - reszta rola używana przez proboszcza - 0,2370 ha. Prowadzi to do wniosku, że wszystkie grunty stanowiły beneficjum proboszczowskie i nie ma znaczenia, że część tego gospodarstwa była użytkowana przez organistę. Sąd nie był uprawniony do samodzielnego kwalifikowania danej nieruchomości. Wobec braku decyzji wystarczające było ustalenie, że nieruchomość stanowiła własność osoby kościelnej i została odebrana na podstawie ustawy. Wartość nieruchomości została prawidłowo ustalona w oparciu o przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz § 52 ust. 2 rozp. Zarzut sprzeczności tego uregulowania z Konstytucją był bezzasadny, co trafie zostało umotywowane przez Sąd Okręgowy. Początkowy termin płatności odsetek był związany z chwilą ukształtowania wysokości odszkodowania, co nastąpiło

w wyroku Sądu Okręgowego, a zatem pozwany pozostaje w opóźnieniu od dnia następnego.

Pozwany w skardze kasacyjnej powołał podstawę przewidzianą w art. 398³ § 1 k.p.c. Zarzuty niewłaściwego zastosowania odniósł do:

- art. 61 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 63 ust. 1 pkt 1-3 u.s.p.k.k. polegające na przyjęciu, że powódka była podmiotem uprawnionym do wszczęcia postępowania regulacyjnego i żądania odszkodowania, chociaż własność nieruchomości przysługiwała Katolickiej Gminie Kościelnej i jej następcom prawnym;

- pominięcia przepisów art. 2 w związku z art. 72 u.s.p.k.k., art. 33 k.c. i z kanonami 123, 1272, 1274 kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r., z których wynikało, że własność nieruchomości należała do Katolickiej Gminy Kościelnej i jej następcom prawnym;

- pominięcia art. 59 w związku z art. 6-9, art. 72 i art. 2 u.s.p.k.k., art. 35 k.c. oraz z kanonami 123, 1272, 1274 kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r., z których wynika, że właścicielem nieruchomości były takie podmioty, jak kościół parafialny i beneficjum proboszczowskie, a ich następcami prawnymi była nadrzędna kościelna osoba prawna – diecezja, ewentualnie Konferencja Episkopatu Polski;

- pominięcia art. 1 w związku z art. I, XVI, XXIV konkordatu z 1925 r., z kanonami 99, 1409, 1495 § 2 w związku z kanonem 216 kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. przez nieuwzględnienie, że ten konkordat nie przestał obowiązywać, bo nie została uchylona ustawa o zatwierdzeniu konkordatu, a zatem również po 1945 r. osobowość prawna przysługiwała kościołom parafialnym oraz beneficjom, a nie parafiom, które były tylko jednostkami terytorialnymi;

- art. 4 dekretu z 12 listopada 1946 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 67, poz. 369), art. 2 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 34, poz. 311) oraz art. 3 k.c. polegającym na błędnym założeniu, że konkordat i prawo kanoniczne przestało obowiązywać po 1945 r. i utraciły także osobowość prawną jednostki organizacyjne (kościół parafialny, beneficja), które uzyskały ją w okresie obowiązywania tych aktów prawnych;

- art. 22 dekretu z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe (Dz.U. Nr 40, poz. 223) i art. 36 ustawy p.o.p.c. oraz art. 33 k.c. polegającym na przyjęciu, że osobowość prawna może wynikać także z uznania, chociaż obowiązywała normatywna koncepcja osób prawnych;

- art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k. w związku z art. 130 ust. 1 zdanie 2 u.g.n., polegające na zasądzeniu odszkodowania, które zostało ustalone w drodze wyceny nieruchomości dokonanej z uwzględnieniem aktualnego jej przeznaczenia, sprzecznie z art. 130 ust. 1 u.g.n.;

- § 52 ust. 2 rozp. w związku z art. 159 u.g.n. i art. 92 Konstytucji przez przyjęcie, że wycena powinna być dokonana w oparciu o § 52 ust. 2 rozp., który jest niezgodny z Konstytucją i został wydany z przekroczeniem art. 159 u.g.n.;

- art. 481 § 1 k.c. w związku z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k. oraz ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmieniającej tę ustawę, polegającym na przyjęciu, że roszczenie o odsetki od zasądzanego odszkodowania powinny być zasądzone od dnia następnego po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji w sytuacji, gdy roszczenie takie nie zostało powódce przyznane w art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k., a także nie było zgłoszone nią we wniosku inicjującym postępowanie regulacyjne.

Zarzut niewłaściwej wykładni dotyczył art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w związku z art. 4 ust. 1-3 u.p.p.d.m.r. polegającej na przyjęciu, że przedmiotem postępowania regulacyjnego są wszelkie nieruchomości przejęte w toku realizacji ustawy, przyjęcie, że w wypadu niewydzielenia gospodarstwa rolnego proboszcza, wystarczające było stwierdzenie, iż nieruchomość stanowiła własność osoby kościelnej i została przejęta, podczas gdy, przedmiotem postępowania regulacyjnego mogą być wyłącznie nieruchomości, które nie podlegały przejęciu, ponieważ stanowiły gospodarstwa rolne znajdujące się w posiadaniu proboszczów i stanowiły ich zaopatrzenia. Skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...].

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesione przez skarżącego zarzuty naruszenia prawa materialnego kwestionujące uprawnienie powódki, jako parafii kościoła katolickiego, do dochodzenia przed sądem roszczenia regulacyjnego, przewidzianego w art. 61

ust. 1 pkt 2 w związku z art. 63 u.s.p.k.k. były nieuzasadnione. Objęte nimi problemy zostały wyjaśnione w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2018 r., III CZP 14/18, w której stwierdzono, że parafiom Kościoła Rzymskokatolickiego położonym na terenie zaboru pruskiego, które po pierwszej wojnie światowej znalazły się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, przysługuje uprawnienie do wystąpienia z roszczeniami przewidzianymi w art. 61 w związku z art. 63 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 380), dotyczącymi nieruchomości będących wcześniej własnością katolickich gmin kościelnych (Biul. SN 2018 nr 8, poz. 11). Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną podziela to stanowisko oraz argumenty przedstawione na jego poparcie. Celowe było wskazanie na niektóre z nich. Katolicka gmina kościelna została powołana na podstawie postanowień Pruskiego powszechnego prawa krajowego z 1794 r., które zniósło autonomię związków wyznaniowych w zakresie spraw regulowanych prawem świeckim. Była to korporacyjna osoba prawna (lokalna wspólnota wiernych), która posiadała osobowość prawną jako jednostka prawa publicznego. Ustawodawstwo pruskie nie uznawało norm prawa kanonicznego jako prawa statutowego Kościoła, narzuciło mu określony ustrój majątkowy. Po wygaśnięciu katolickiej gminy kościelnej jej majątek nie stanowił majątku kościelnego, lecz podlegał likwidacji na takich samych zasadach, jak w przypadku rozwiązanych stowarzyszeń lub fundacji. Taki charakter gmin katolickich został utrzymany w pruskiej ustawie z dnia 20 czerwca 1875 r. o zarządzie majątkiem w katolickich gminach kościelnych, na podstawie których w każdej gminie powołano organ w postaci wybieralnych dozorców kościelnych. Przepisy ustawy z 1875 r. obowiązywały jako polskie prawo dzielnicowe na obszarze Państwa Polskiego po zakończeniu pierwszej wojny światowej.

Z dniem 1 czerwca 1921 r. weszły w życie przepisy Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., które przyznały Kościołowi Rzymsko – Katolickiemu autonomię w zakresie zarządu własnymi prawami i uprzywilejowaną pozycję względem innych wyznań (art. 114). Po wejściu w życie, z dniem 2 sierpnia 1925 r., Konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską zawartego w dniu 10 lutego 1925 r., przepisy kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.

miały zastosowanie, w razie odesłania zawartego w odpowiednich normach konkordatowych, dotyczyło to także osobowości prawnej oraz praw majątkowych kościelnych osób prawnych. Zgodnie z postanowieniami kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r., osobowość prawna przysługiwała Kościołowi jako całości, Stolicy Apostolskiej, kolegium kardynałów, prowincjom, diecezjom, zgromadzeniom zakonnym, klasztorom, seminariom duchownym, a także wszelkim kościołom oraz beneficjom. Wśród kościelnych osób prawnych kodeks rozróżniał ustanowione przez prawo Boże, czyli nabywające osobowość prawną z mocy samego prawa kościelnego i ustanowione przez prawo kościelne albo takie, które nabywały tę osobowość z mocy nadania przez właściwego przełożonego, najczęściej biskupa ordynariusza w drodze dekretu. Kodeks uznawał także istnienie w Kościele obok osób fizycznych osób prawnych (moralnych), ale ich bliżej nie określał. Nie dochowywał konsekwencji terminologicznej. Parafia jako osoba prawna i podmiot praw majątkowych nie występowała w przepisach kodeksu z 1917 r. W kanonie 216 § 3 wskazano, że parafia była jednostką terytorialną Kościoła stanowiącą odrębny element składowy diecezji. Beneficja proboszczowskie tworzyły wraz z parafiami, przy których były ustanowione oraz kościołami trwałe związki połączonych podmiotów. Na poziomie parafii następował podział majątku kościelnego na beneficja parafialne oraz dobra kościelne. Beneficja parafialne obejmowały grunty przeznaczone do urzędu proboszczowskiego, a dobra kościelne służyły utrzymaniu kościoła oraz zapewnieniu bytu służbie kościelnej, wikaremu. Parafia nie była także osobą prawną (moralną).

Z chwilą wejścia w życie Konkordatu utraciły moc wszystkie ustawy, rozporządzenia lub dekrety sprzeczne z jego postanowieniami (art. XXV). Nie zostały wymienione jako derogowane przepisy pruskiej ustawy z 20 czerwca 1875 r., która nie została także wymieniona w okólniku Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1925 r. (M.P. Nr 204, poz. 877), wydanym w porozumieniu z Ministrami Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pomimo braku wyraźnego uchylenia tych przepisów, z chwilą wejścia w życie Konkordatu na terenach zachodnich ziem Rzeczypospolitej Polskiej, pruska ustawa z 1875 r. utraciła moc obowiązującą w zakresie dotyczącym osobowości prawnej gmin katolickich, a także kompetencji dozorców kościelnych w zakresie

reprezentowania tych osób w obrocie prawnym. W utrwalonym orzecznictwie okresu międzywojennego przyjmowano, że po katolickich gminach doszło do sukcesji z mocy prawa „właściwych, kościelnych osób prawnych” (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 października 1930 r., III 2 C. 231/30). Takie samo stanowisko zostało wyrażone w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyroki z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 312/14, z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, niepublikowane), podzielił je także Sąd Najwyższy w powiększonym składzie. Zaznaczył, że majątek, który według przepisów prawa państwowego przysługiwał katolickim gminom kościelnym, w myśl odpowiednich przepisów prawa kanonicznego, obowiązujących wewnątrz Kościoła, nigdy, także przed wejściem w życie przepisów kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r., nie przysługiwał tym podmiotom, lecz odpowiednim kościelnym osobom prawnym działającym na poziomie poszczególnych parafii. Prawo państwowe uznało skutki prawne w odniesieniu do majątku katolickich gmin kościelnych, jakie wynikały z przepisów kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.

Konkordat z 1925 r. przestał obowiązywać na płaszczyźnie międzynarodowej na skutek istotnej zmiany okoliczności (*clausula rebus sic stantibus*) z chwilą zakończenia drugiej wojny światowej, czyli z dniem 8 maja 1945 r. Doszło do utraty mocy obowiązującej traktatu także w porządku wewnętrznym z uwagi na zaprzestanie stosowania go przez organy państwowe. Natomiast przepisy kodeksu prawa kanonicznego przestały obowiązywać z chwilą wejścia w życie Konstytucji z dnia 22 lipca 1952 r. Od tego czasu do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r., z dniem 23 maja 1989 r., nie było w porządku prawnym regulacji określającej sytuację Kościoła oraz kościelnych osób prawnych, jak też przyznających osobowość prawną parafiom. Nie doszło, pomimo wskazania w art. 70 ust. 2 Konstytucji z 1952 r., do uchwalenia ustaw określających stosunek państwa do kościoła oraz sytuację prawną i majątkową związków wyznaniowych. W orzecznictwie, przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. uznawano osobowość prawną parafii, także w odniesieniu do wejścia parafii w sytuację prawną kościelnych osób prawnych – beneficjów proboszczowskich, kościołów parafialnych. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63 (OSNC 1964, nr 10, poz. 198) wskazano na art. 35 ustawy z dnia 18 lipca

1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311), który przewidywał możliwość uregulowania powstania, ustroju, zakresu zdolności prawnej i ustania osoby prawnej nie tylko w drodze ustawy, ale także przepisami na niej opartymi. Podał, że można w drodze analogii sięgnąć do dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. z 1957 r., Nr 1, poz. 6) oraz art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. Nr 32, poz. 160) i przyjąć je za podstawę uznania osobowości prawnej parafii, diecezji i seminariów duchownych. Wskazał również na pismo ókólne Ministra Finansów z dnia 10 sierpnia 1959 r., nr P. O. 14532/59, w którym stwierdzono, że parafie, diecezje i seminaria duchowne są podmiotami podatkowymi oraz na rozporządzenie o prowadzeniu ksiąg wieczystych przez kościelne osoby prawne, zakony i kongregacje duchowne (Dz. U. Nr 18, poz. 77). Stwierdził, że osobami prawnymi kościoła powinny być jednostki terytorialno - personalne. Takie samo stanowisko przyjął Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 maja 1964 r., II CR 221/64 (OSNCP 1965, nr 6, poz. 99), uznając iż nieruchomości wcześniej należące do kościelnej osoby prawnej Kościoła Rzymskokatolickiego przeszły na parafię reprezentowaną w postępowaniu wieczystoksięgowym przez proboszcza. Z kolei w postanowieniu z dnia 5 lutego 1966 r., II CR 47/66 niepubl.) Sąd Najwyższy uznał, że podmiotem własności kościelnych nieruchomości ziemskich, które nie podlegają przejęciu na własność Państwa na podstawie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. jest parafia, odpowiadająca także za zaległe należności podatkowe. Również w nowszych orzeczeniach Sąd Najwyższy uznał, że parafia posiadała osobowość prawną, i jest sukcesorem innych osób uznawanych za prawne w przepisach, które przestały obowiązywać, jak beneficja proboszczowskie oraz kościoły parafialne (por. wyroki z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 312/14, z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, niepublikowane). Orzeczenia Sądu Najwyższego miały wpływ na obrót prawny, w którym uczestniczyły parafie, a przestały uczestniczyć inne kościelne jednostki organizacyjne, działające poprzednio na poziomie parafii. W zarządzeniu wykonawczym Dyrektora do spraw Wyznań z dnia 13 sierpnia 1971 r. (M.P. z 1971 r. Nr 44, poz. 284) w sprawie wykonania przepisów ustawy z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego

oraz innych kościołów i innych związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych (Dz. U Nr 16, poz. 156) wskazano wprost jako osoby prawne Kościoła Katolickiego, m.in. diecezje i parafie. Sąd Najwyższy w motywach tej uchwały stwierdził, że do czasu wejścia w życie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uznanie w orzecznictwie, że parafie posiadały osobowość prawną nie miało dostatecznego osadzenia w ustawie. Miały jednak wpływ na obrót prawny, w którym uczestniczyły parafie, a nie dokonywały tego inne jednostki organizacyjne, które posiadały osobowość, przyznaną przez przepisy kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. przyznała parafii osobowość prawną - art. 7 ust. 1 pkt 5, a w art. 72 ust. 1 wskazała, że dowodem posiadania osobowości prawnej przez istniejące w dniu wejścia w życie ustawy osoby prawne jest wymienienie ich w ostatnim wydanym drukiem przez diecezję lub archidiecezję przed wejściem w życie ustawy wykazie jednostek kościelnych i duchowieństwa (schematyzmie diecezjalnym). Dokonana przez Sąd Najwyższy wykładnia art. 72 ust. 1 u.s.p.k.k. przyjmuje, że przepis ten potwierdza osobowość prawną parafii w okresie poprzedzającym wejście w życie z dniem 27 listopada 1983 r. kodeksu prawa kanonicznego wydanego w dniu 25 stycznia 1983 r., który uchylił kodeks z 1917 r. W kanonie 515 § 3 wskazano, że parafia erygowana zgodnie z prawem, posiada mocą samego prawa osobowość prawną. Nowy kodeks nie wymieniał kościołów parafialnych jako osób prawnych. Zasięg czasowy art. 72 u.s.p.k.k., potwierdzającego posiadanie osobowości prawnej przez parafie istniejące w dniu wejścia w życie tej ustawy, sięga okresu poprzedzającego wejście w życie kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. Za takim stanowiskiem przemawia wykładnia funkcjonalna, uwzględniająca ochronę interesów prawnych uczestników obrotu prawnego dokonywanego z udziałem parafii, którzy dostosowali się do ustabilizowanego orzecznictwa. Z kanonu 515 § 3 k.p.kan. z 1983 r. wynika także, że parafie weszły w prawa majątkowe ustępujących osób prawnych, stając się ich następcami prawnymi, do czego prowadzą wyniki wykładni gramatycznej i systemowej oraz funkcjonalnej przepisów prawa kanonicznego. Nie dotyczył poprzednich kościelnych osób prawnych (kościół parafialne i beneficja

proboszczowskie) art. 59 u.s.p.k.k. Nie miały także zastosowania kanony 374 kodeksu z 1917 r., ani 123 kodeksu z 1983 r. regulujące skutki wygaśnięcia kościelnej osoby prawnej. Oznacza to, że powódka jest uprawniona do dochodzenia zgłoszonych roszczeń.

Przedmiotem postępowania regulacyjnego, stosownie do art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k., jest przywrócenie kościelnym osobom prawnym własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części, przejętych w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki, jeżeli nie wydzielono z nich należnych, w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Art. 1 ust. 1 u.p.p.d.m.r. stanowi, że wszystkie nieruchomości ziemskie związków wyznaniowych przejmuje się na własność Państwa. Wyjątkiem od tej zasady był art. 1 ust. 2 u.p.p.d.m.r., przewidujący, że nie podlegają przejęciu nieruchomości ziemskie, stanowiące gospodarstwa rolne proboszczów (art. 4 ust. 2 i 3), które Państwo poręcza pełniącym te funkcje duchownym jako podstawę ich zaopatrzenia. W art. 4 ust. 1 u.p.p.d.m.r. określono rozumienie zwrotu „nieruchomości ziemskie związków wyznaniowych” jako wszelkiego rodzaju nieruchomości ziemskie należące do kościoła lub innego związku wyznaniowego albo do ich instytucji, zakładów, zakonów, zgromadzeń lub innych jednostek organizacyjnych i organów, bez względu na formę prawną oraz cele, na jakie dotychczas obracane były dochody z tych nieruchomości. W ustępie drugim jest mowa o gospodarstwach rolnych proboszczów, które Państwo im poręczało, obejmowały one nieruchomości ziemskie w rozumieniu punktu pierwszego, znajdujące się w posiadaniu proboszczów (choćby oddane w dzierżawę) w granicach do 50 ha, a na terenie województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego do 100 ha. Zgodnie z ust. 3, w przypadku, gdy gospodarstwo rolne przekracza granicę obszaru, określoną w ust. 2, przejęciu przez Państwo podlega jedynie nadwyżka obszaru ponad tę granicę. Z przepisów tych wynika, że w razie niewydzielenia należnego proboszczowi gospodarstwa rolnego, przywrócenie dotyczy własności przejętych nieruchomości, których obszar nie może przekraczać powierzchni wskazanej w art. 4 ust. 2 u.p.p.d.m.r.

Nie zasługuje na podzielenie stanowisko, że parafii nie przysługuje roszczenie w sytuacji, gdy pozostawiono jej nieruchomość nawet o minimalnej

powierzchni. Nie było podstaw do uznania, że należne proboszczowi gospodarstwo stosownie do ustawy z dnia 20 marca 1950 r. (art. 4 ust. 3) powinno mieć powierzchnię mniejszą od rzeczywiście posiadanej, jeżeli nie przewyższa ustawowej granicy. Celem sądowego postępowania regulacyjnego jest ocena roszczenia kościelnej osoby prawnej o przywrócenie własności przejętej nieruchomości, w ramach której sąd ustala czy nieruchomość została przejęta w trybie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i czy doszło do wydzielenia należnego proboszczowi gospodarstwa rolnego. Stwierdzenie, że do takiego wydzielenia nie doszło, uzasadnia żądanie w zakresie powierzchni określonej w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. Postępowanie regulacyjne nie zostało ukierunkowane na skorygowanie nieprawidłowości popełnionych w toku wykonywania ustawy z 20 marca 1950 r., ani na jej wykonanie, ani na odtworzenie gospodarstw rolnych proboszczów (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, niepubl.). Art. 63 ust. 1 – 3 u.s.p.k.k. określa materialnoprawną istotę regulacji. Przewiduje jedno roszczenie regulacyjne, które może być zaspokojone przez przyznanie jednego lub nawet wszystkich wymienionych sposobów regulacji. Stosowanie tych sposobów musi uwzględniać ich kolejność określoną w ustawie. Oznacza to, że przyjęcie drugiego sposobu może nastąpić w razie niemożności dokonania regulacji w ramach pierwszego, a trzeci sposób może być brany pod rozwagę, jeżeli nie będzie możliwości skorzystania z dwóch pierwszych. W odniesieniu do przedmiotu regulacji art. 63 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k. odsyła do art. 61 ust. 1 i 2 tej ustawy. W obu tych przepisach brak wskazania, że przywrócenie własności przejętych nieruchomości powinno być poprzedzone ustaleniem, na jakie cele były przeznaczane dochody uzyskiwane z gospodarowania nimi. W sprawie, której dotyczy skarga kasacyjna nie miało znaczenia dla określenia zakresu przywrócenia własności, a następnie rozmiaru odszkodowania zaznaczenie w księdze wieczystej i w protokole przejęcia, że część działki nr 133/15 była użytkowana przez organistę. Nie została wydana decyzja administracyjna przewidziana w art. 4 ust. 5 u.p.p.d.m.r., nie doszło do wydzielenia gospodarstwa rolnego proboszcza, a tym samym przesądzenia, że nie obejmowało ono także części wskazanej działki. Zarzut skarżącego oparty na nieudokumentowanym założeniu, że ta część działki była objęta prawem innej

osoby niż proboszcz i nie mogła być uwzględniona przy określaniu odszkodowania, nie mógł odnieść zamierzonego rezultatu. Pomija bowiem wskazanie na zakres rozpoznania roszczenia regulacyjnego wyznaczony art. 61 ust. 1 pkt 2 i art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k.

Uwzględnienie roszczenia regulacyjnego także przez przyznanie odszkodowania za przejętą nieruchomość wywiera skutek *ex nunc*, ponieważ orzeczenie sądu ma charakter konstytutywny. Istota tego odszkodowania jest ściśle związana z przywróceniem własności nieruchomości przejętej przez Państwo z naruszeniem prawa. Podkreślenia wymaga, że kościelnej osobie prawnej przysługuje jedno roszczenie regulacyjne, które może być zrealizowane przez przyjęcie sposobów ustawowo wskazanych (art. 63 ust.1 pkt 1-3 u.s.p.k.k.) Zasadniczym sposobem, który w pełni oddaje istotę tego roszczenia jest przywrócenie własności przejętej nieruchomości (pkt 1). Natomiast przyznanie odpowiedniej nieruchomości zamiennej (pkt 2) albo odszkodowania (pkt 3) stanowią sposoby zastępcze, a zastosowanie jednego z nich powinno doprowadzić do sytuacji analogicznej, jak zastosowanie pierwszego. Należało zatem mieć na względzie, że odzyskanie nieruchomości nastąpiłoby przy uwzględnieniu jej stanu z chwili przejęcia i przeznaczenia z chwili orzekania.

W art. 130 ust. 1 u.g.n. zostały określone kryteria, według których jest dokonywane ustalenie wysokości odszkodowania, które co do zasady powinno odpowiadać wartości wywłaszczonej nieruchomości albo wartości innego prawa rzeczowego. Należą do nich: stan nieruchomości, przeznaczenie i określenie jej wartości na dzień wydania decyzji o wywłaszczeniu, co odpowiada ogólnej regule przewidzianej w art. 363 § 2 k.c. Zasady te mogą mieć zastosowanie do regulacyjnego odszkodowania przy uwzględnieniu istoty tego odszkodowania. Nie byłoby możliwe przywrócenie przejętej nieruchomości według jej przeznaczenia w chwili przejęcia. Odnosi się to także do odszkodowania, które powinno odpowiadać stanowi nieruchomości według chwili przejęcia, a przeznaczeniu i cenom stosownie do chwili ustalania odszkodowania. Zgodnie z § 52 ust. 1 rozp., przy określaniu wartości nieruchomości na potrzeby regulacji spraw majątkowych kościelnych osób prawnych i związków wyznaniowych mających uregulowane stosunki z państwem stosuje się odpowiednio przepisy art. 128 ust. 1 i 2 i art. 134

ust. 1 i 2 ustawy. W ustępie drugim doprecyzowano, że przy określaniu wartości nieruchomości dla ustalenia odszkodowania, o którym mowa w ust. 1, stan nieruchomości przyjmuje się z dnia utraty prawa własności przez kościelną osobę prawną, a ceny i przeznaczenie nieruchomości - z dnia ustalenia odszkodowania. Rozporządzenie zostało wydane na podstawie upoważnienia z art. 159 u.g.n. do określenia rodzajów metod i technik wyceny nieruchomości, sposobów określania wartości nieruchomości, wartości nakładów i szkód na nieruchomości oraz sposobu sporządzania, formy i treści operatu szacunkowego, uwzględniając: sposoby określania wartości nieruchomości przy zastosowaniu poszczególnych podejść, metod i technik wyceny; sposoby określania wartości nieruchomości dla różnych celów; sposoby określania wartości nieruchomości jako przedmiotu różnych praw; sposoby określania wartości nieruchomości jako przedmiotu różnych praw; rodzaje nakładów na nieruchomości; dane, jakie powinien zawierać operat szacunkowy, oraz sposób potwierdzania jego aktualności; uwarunkowania określania wartości rynkowej nieruchomości w podejściu mieszanym.

Nie ma racji skarżący utrzymując, że postanowienie § 52 ust. 2 rozporządzenia w zakresie dotyczącym określenia przeznaczenia nieruchomości w dniu ustalania odszkodowania wykracza poza granice upoważnienia ustawowego. Nie można uznać, że skonkretyzowanie wymagań określania wartości nieruchomości w odniesieniu do różnych sytuacji i warunków było sprzeczne z potrzebami, dla których zostało wydane upoważnienie. Nie doszło do naruszenia właśnie dlatego, że odszkodowanie ma charakter reprzywatyzacyjny i powinno być określone na poziome wartości nieruchomości, którą należało przywrócić. Trybunał Konstytucyjny dokonując oceny zgodności § 36 ust. 5 w związku z ust. 1 i 2 pkt 2 rozp. z upoważnieniem ustawowym wskazanym w art. 159 u.g.n. oraz z art. 92 ust. 1 i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wskazał w wyroku z dnia 19 maja 2009 r., K 47/07 (OTK-A 2009, nr 5, poz. 68), że zgodnie z art. 92 ust. 1 Konstytucji, upoważnienie zawarte w ustawie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. Wymagane jest szczegółowe określenie tego upoważnienia także pod względem przedmiotowym – zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz treściowym – wytyczne dotyczące treści aktu. Trybunał

Konstytucyjny ocenił zakresy podmiotowy, przedmiotowy i treściowy upoważnienia zawartego w art. 159 u.g.n. jako zgodne z tymi wymaganiami. Nie stanowi ono przepisu blankietowego, czyli takiego, w odniesieniu do którego nie da się wskazać żadnych treści ustawowych, które pełniłyby rolę „wytycznych dotyczących treści aktu” (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 czerwca 2008 r., P 23/07, OTK ZU nr5/A/2008, poz. 82). Odnosi się to również do odszkodowania przyznawanego w postępowaniu regulacyjnym. Kwestia sposobu ustalania wartości nieruchomości nie należała do wyłącznie ustawowo regulowanych. Określenie sposobu ustalenia wartości nieruchomości, dotyczące jej przeznaczenia z chwili dokonywania ustalenia, inaczej niż w sprawach odszkodowań wywłaszczeniowych było podyktowane swoistym charakterem odszkodowania określonego w art. 63 pkt 3 u.s.p.k.k., w tym też znaczną odległością czasową od dnia pozbawienia powódki jej własności, odmienną istotą od odszkodowań dotyczących wywłaszczenia nieruchomości, jak też regulacją art. 134 ust. 4 u.g.n., przewidującą możliwość przyjęcia innej chwili dla określenia wartości wywłaszczonej nieruchomości. Nie ma podstaw do uznania, że poprzez takie uregulowanie doszło do naruszenia zasad sprawiedliwości społecznej wskazanej w art. 2 Konstytucji oraz równości każdego wobec prawa w art. 32 ust. 2 Konstytucji, z uwagi na różne sytuacje, które były podstawą ustalania rozmiaru odszkodowania.

W art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. zostało przyznane kościelnej osobie prawnej roszczenie regulacyjne w przedmiocie przywrócenia jej upaństwowionych nieruchomości, które może obejmować sposoby tego przywrócenia wskazane w art. 63 ust. 1 u.s.p.k.k. Stanowi ono roszczenie cywilnoprawne o ukształtowanie prawa. Specyfika postępowania regulacyjnego polega na możliwości zastosowania jednego z tych sposobów albo nawet wszystkich. Sąd nie jest związany określeniem przez stronę powodową jednego z wymienionych sposobów, musi jednak zachować przewidzianą w art. 63 ust. 1 kolejność (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 69, z dnia 28 października 2015 r., II CSK 648/14, niepubl.). Związanie sądu dotyczy natomiast zakresu przedmiotowego żądania, w odniesieniu do określenia przejętych przez Państwo nieruchomości, które zostały objęte wnioskiem skierowanym do Komisji Majątkowej. Nie wskazuje na możliwość takiego

rozszerzenia art. 4 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r., Nr 18, poz. 89), przewidujący uprawnienie kościelnych osób prawnych, których wnioski nie zostały rozpatrzone przez Komisję Majątkową, do wystąpienia do sądu z roszczeniem o przeprowadzenie postępowania regulacyjnego w całości lub części. Oznacza to, że strona powodowa nie może domagać się w postępowaniu sądowym przywrócenia innych jeszcze nieruchomości niż objęte wnioskiem (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/2011, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 69, z dnia 20 października 2016 r., II CSK 794/15, OSNC 2017, nr 6, poz. 71). Niezgłoszenie przez kościelną osobę prawną w postępowaniu przed Komisją Majątkową żądania przyznania odsetek od sumy odszkodowania, nie stanowi przeszkody do zgłoszenia takiego żądania w pozwie inicjującym postępowanie sądowe, ponieważ nie rozszerza ono zakresu przedmiotowego roszczenia regulacyjnego. Odszkodowanie przyznane w tym postępowaniu ma charakter cywilnoprawny, a zatem kwestie wymagalności i skutki opóźnienia oceniane są według przepisów kodeksu cywilnego, niezależnie od odesłania zawartego w art. 63 pkt 3 u.s.p.k.k., także w art. 132 ust. 2 u.g.n. Konstytutywny charakter orzeczenia uwzględniającego roszczenie regulacyjne przemawia za uznaniem, że wymagalność przyznanego odszkodowania powstaje w chwili spełnienia się wszystkich wymagań dotyczących istnienia roszczenia i jego rozmiaru. W orzecznictwie Sądu Najwyższego prezentowany jest pogląd, że orzeczenie konstytutywne wywiera skutki od chwili uprawomocnienia się (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2018 r., II CSK 340/17, z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11, z dnia 14 marca 2018 r., II CSK 295/18, niepublikowane). W niniejszej sprawie Sąd Apelacyjny dokonał określenia tej chwili, przy uwzględnieniu tego, że roszczenie regulacyjne zostało ukształtowane w wyroku Sądu pierwszej instancji, a wobec oddalenia apelacji pozwanego, nie było podstaw do zmiany stanowiska Sądu Okręgowego. Dokonana przez Sąd Apelacyjny wykładnia art. 481 § 1 k.c. w okolicznościach tej sprawy nie naruszała prawa materialnego. Nietrafnie skarżący odwołał się do orzeczeń wydawanych przez Komisję Majątkową, które nie przyznawały kościelnym osobom prawnym odsetek, a i one niejednokrotnie nie obejmowały ich wnioskami. Podkreślenia wymaga, że

u podstaw powierzenia rozpoznawania wniosków Komisji Majątkowej legło założenie ugodowego rozwiązania sporu. Postępowanie nie było sformalizowane, toczyło się według niektórych tylko zasad postępowania administracyjnego. Rozpoznawanie roszczeń regulacyjnych przez sądy (art. 4 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r.) nie stanowi kontynuacji postępowania prowadzonego przez Komisję Majątkową, a przyjęte w jego toku reguły nie mają mocy wiążącej w postępowaniu sądowym.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z zasady przewidzianej w art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.